AVİM Yorum • No: 2024 / 20 • Nisan 2024

AVİM SAVAŞ ZAMANINDA YAŞANAN TRAJEDİYE YÖNELİK ÖN YARGILI VE ÇARPIK YAKLAŞIMI KINIYOR

AVİM

Bu yazı, ilk olarak AVİM tarafından 26 Nisan 2024te yayınlanan İngilizce bir makalenin çevirisidir. Çeviri AVİM Çevirmeni İrem Akın tarafından yapılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı ve ardından gelen Kurtuluş Savaşının sonrasında yaşanan olayların yıl dönümü olan 24 Nisan günü, Batılı ülkelerin (özellikle AB üyesi devletler, ABD ve Kanada'nın) yine tek taraflı kınama açıklamalarına sahne olmuştur. Bu kınamalara bahsi geçen trajik olaylar sırasında "1,5 milyon" veya "1,5 milyondan fazla" Ermeninin hayatını kaybettiği gibi son derece abartılı rakamlar sıklıkla eşlik etmektedir. Türkiye'ye ve Türklere yönelik suçlamalar artık tam bir klişe haline gelmiş olsa da, bunların hepsinde dikkat çekici olan nokta, bir asırdan fazla zaman geçmesine rağmen hiçbir Batılı liderin aynı bölge ve dönemde Türklerin ve Müslümanların katledilmesi ve hayatını kaybetmesi sebebiyle üzüntüsünü dile getirmemiş veya herhangi bir şekilde kınamamış olmasıdır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ordusunun gerisinde faaliyet gösteren Ermeni ihtilalciler, İtilaf Devletleri ile temasa geçmiş ve yardım teklifinde bulunmuşlardır. İhtilalciler, İtilaf Devletlerinin hedeflerine katkıda bulunmalarından ötürü Ermenilerin savaş sonrasında bağımsızlıkla ödüllendirileceğine safça inanmışlardır. Oysa bağımsızlık istenilen bölgede Ermeniler toplam nüfusun yüzde 20'sinden azını oluşturmaktaydı. Bu doğrultuda savaş, Müslüman nüfusu öldürerek ortadan kaldırma ve Doğu Anadolu'nun demografik yapısını Ermeni nüfusun lehine değiştirme fırsatı sunmuştur.

Çarlık Rusyası başta olmak üzere İtilaf Devletleri, Osmanlı'nın savaşa girmesinden önce zaten Osmanlı Ermenilerini silahlandırmaya başlamıştı ve bu durum Osmanlı'nın Ekim 1914 sonunda resmen savaşa girmesinden sonra daha da yoğunlaşmıştır.

Örneğin Doğu Akdeniz'deki İngiliz savaş gemileri Hatay ve Adana arasındaki bölgeye asker çıkarmış, yerel Ermeni çeteleriyle iş birliği yaparak yolları, köprüleri ve iletişim altyapılarını tahrip etmiş, hatta operasyonlardan sonra bu çetecilerin bir kısmını gemilerine almışlardır. İngilizler, Gelibolu'daki çıkarma harekâtına alternatif olarak bu bölgeye bir çıkarma harekâtı düzenlemeyi ve isyancı Ermenilerle temas kurmayı düşünmüşlerdir. Doğu Anadolu'da Osmanlı ordusundaki birçok Ermeni asker silahlarıyla birlikte birliklerini terk ederek ülkelerine karşı işgalci Ruslara katılırken, Osmanlı İmparatorluğu içinde faaliyet gösteren Ermeni birlikleri telgraf hatlarını kesmiş ve ordunun lojistik sevkiyatlarına

saldırmıştır.

Rus ordusunun 1914 yılının Kasım ayından itibaren Doğu Anadolu'yu işgal etmesinin ardından yaşananlar Osmanlılar için daha da vahim olmuştur. İşgalleri sırasında Ruslar ve Ermeni birlikleri, yerel Ermeni çetelerinin de iş birliğiyle Müslüman nüfusa karşı geniş çaplı katliamlar gerçekleştirerek büyük can kayıplarına ve iç bölgelere canlarını kurtarmak için kaçan insan dalgalarına neden olmuşlardır. Osmanlı hükümetinin Osmanlı Ermenilerine karşı herhangi bir önlem almasından önce başlayan bu zulümlerin amacı Doğu Anadolu'yu Ermenilerin çoğunlukta olduğu bir bölgeye dönüştürmekti.

Rus işgali bölgeye yayıldıkça katliam ve tehcire maruz kalan Müslümanların sayısı da artmıştır. 1916 yazına gelindiğinde Ruslar Doğubayazıt, Van, Muş, Bitlis, Erzurum, Erzincan ve Trabzon dahil olmak üzere Doğu Anadolu'nun büyük bir bölümünü fiilen işgal etmiştir. Ruslar bazı durumlarda Ermenilerin Müslümanlara karşı şiddetini sınırlamaya çalışsa da bu süre zarfında çok sayıda Müslümanın öldürüldüğü ve Doğu Anadolu'dan sürüldüğü bir gerçektir. Buna ek olarak bir milyondan fazla Müslüman, can güvenliği için hâlâ Osmanlı hâkimiyetinde olan bölgelere kaçmıştır. Rus ordusu ve ona eşlik eden Ermeni ve Süryani çeteleri tarafından "işgal edilen ve harap edilen bölgeye" aylarca gezen ve olaylara tanıklık eden İngiliz subayı Binbaşı Noel şu sonuca varmıştır:

> "Türklere karşı yapılan şikayetler kadar, Türklerin de düşmanlarını aynı oranda şikâyet edebileceğini söylemekte hiç tereddüt etmiyorum... Yerel sakinlerin ve görgü tanıklarının neredeyse tümünün ifadesine göre kendilerine eşlik eden Nasturi ve Ermenilerin kışkırtması ve danışmanlığıyla hareket eden Ruslar... ellerine geçen sivil nüfusun Müslüman mensuplarını ayrım gözetmeksizin öldürmüş ve katletmişlerdir. Verilebilecek somut örneklerden biri Rowanduz kasabasının imha edilmesi ve sakinlerinin toptan katledilmesidir... Rowanduz ve Neri bölgelerini gezen biri, Hristiyanlar tarafından Müslümanlara karşı işlenen vahşetin yaygın ve kapsamlı kanıtlarını bulacaktır."

Benzer şekilde Doğu Anadolu'daki Rus işgal ordusunda görevli bir Rus subayı olan Yarbay Tverdokhlebof da günlüğüne şunları yazmıştır:

> "Erzincan'dan Erzurum'a doğru geri çekilen Ermeni çeteleri, yolda karşılaştıkları tüm Müslüman köylüleri yok ettiler... Bu katliamlar en korkunç şekilde gerçekleştirildi... Ilıca'dan kaçmayı başaramayanların hepsi katledildi. Ordu Komutanı [General Odichelitzé], boğazları kör bıçaklarla kesilmiş ve cesetleri ince ve uzun şeritler halinde kesilmiş çok sayıda çocuk cesedi gördüğünü söyledi."

Benzer şekilde Yüzbaşı Emory Niles ve Arthur Sutherland adında iki Amerikalı gözlemciden oluşan bir araştırma heyeti de Doğu Anadolu'yu kapsamlı bir şekilde gezerek Müslüman nüfusun, köylerinin, evlerinin ve mülklerinin nasıl tahrip edildiğini gözlemlemiş ve belgelemiştir. Savaştan önce 30.000 Müslüman nüfusa sahip olan Bitlis'te artık sadece 4000 Müslüman kalmıştı. Şehirdeki 6500 Müslüman evinden hiçbiri savaşta ayakta kalamamıştı. Ancak 1500 Ermeni evinden 1000'i savaşın sonunda hâlâ ayakta durmaktaydı. Savaştan önce 300.000'den fazla Müslüman nüfusa sahip olan Van'da 1919'da sadece 150.000 kişi bulunmaktaydı ve bunların çoğu Rusların geri çekilmesinden

sonra Van'a dönen insanlardı. Van şehrindeki 3400 Müslüman evinden 1919'a gelindiğinde sadece 3 tanesi ayakta kalabilmişti. Benzer istatistikler Erzurum, Erzincan, Muş ve Doğubayazıt'ta da kaydedilmiştir.

Doğu Anadolu'daki Müslümanların öldürülmesi ve varlıklarının ortadan kaldırılması o kadar kapsamlıydı ki Ocak 1918'de, her yerde karşımıza çıkan Ermeni hayranı Johannes Lepsius'un liderliğindeki Alman-Ermeni Cemiyeti, Alman İmparatorluğu Şansölyesi Graf Georg von Hertling'e aşağıdaki satırları yazma cüretini göstermiştir:

> "Ermeniler, 6 Ermeni [Doğu Anadolu] Vilayetinde iç özerklik elde etme ve kendi kendini yönetme arzusundadır... Daha önce de belirtildiği gibi bu vilayetler artık neredeyse tamamen Müslümanlardan arındırılmıştır; Ermeniler ... daha önce çoğunluk olmadıkları bu bölgelerde artık çoğunluğu oluşturmaktadır. Dolayısıyla özerklik meselesini çözmek artık eskisinden çok daha kolaydır."

Arşiv kayıtlarına göre bu dönemde Doğu Anadolu'da 520.000'den fazla Müslüman katledilmiş, bir milyondan fazlası da Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer bölgelerine göç etmiştir.

İşte tam da böyle bir senaryonun daha da ileri gitmesini engellemek için Osmanlı hükümeti, Mayıs 1915'te geçici sevk ve iskân kanunu ile Ermeni nüfusunu Doğu Anadolu'daki savaş bölgesinden başka yerlere sevk etme zorunluluğunu hissetmiştir.

1915 Olayları, Osmanlı'nın doğuda (birçok Ermeni çete tarafından desteklenen) Ruslar ve güneyde (Irak'ta) İngilizler tarafından işgal edildiği, başkent İstanbul'un ise batıda Çanakkale'deki operasyonlar tarafından tehdit edildiği bir dönemde gerçekleşmiştir.

Bu olaylarda çok sayıda Müslüman hayatını kaybederken çok sayıda Ermeni de Müslümanların karşılıklı saldırılarının kurbanı olmuştur. Müslümanlar ve Ermeniler arasındaki saldırılar ve karşı saldırılar 1920 yılına kadar inişli çıkışlı bir şekilde devam etmiştir. Kasım 1914'te başlayan Çarlık Rusya'sının ilerleyişi, 1918 başlarında Brest-Litovsk Antlaşmasının imzalanması, yani yenilginin kabul edilmesi ve Birinci Dünya Savaşından çekilmesiyle durmuş ve bunun üzerine Rusya Doğu Anadolu'da işgal ettiği toprakları geri vermiştir. Böylece Osmanlı ordusu, işgalci Ermeni güçleriyle savaşarak kayıplarını telafi etmiştir. Osmanlıların 1918 sonlarında Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalamasıyla Birinci Dünya Savaşı'nda yenildiklerini kabul etmeleri üzerine orduları dağıtılmış ve Ermeni güçlerine daha önce çekildikleri bölgeleri işgal etmeleri için İtilaf Devletleri tarafından yeniden fırsat tanınmıştır.

Ardından yeni kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Kurtuluş Savaşı başlamış, bu hükümetin ordusu öncelikli olarak yeniden işgal edilen Doğu Anadolu topraklarını Ermeni güçlerinden geri almış ve böylece Türkiye Cumhuriyeti bugünkü sınırlarına ulaşmıştır. Bu iniş çıkışlar ne yazık ki her iki tarafın da kayıp sayısını büyük ölçüde arttırmıştır, ancak kesinlikle iddia edilen Ermeni kayıp sayısının yanına bile yaklaşılmamıştır.

1915'te İtilaf Devletlerinin savaş zamanı yaptığı propagandadan başlayarak Batı ülkelerinde Ermenilerin çektiği acılar gerçek tarihsel bağlamından koparılarak kınanmayı

ve anılmayı hak eden yegâne trajedi olarak sunulmuştur. Türklerin ve diğer Müslümanların kaderi görmezden gelinmiş ve sessizlik içinde geçiştirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı olayları hakkında konuşan günümüzdeki Batılı politikacılar ve sözcüler ya Hristiyan Ermeniler adına çarpıtılmış ve ön yargılı açıklamalar yapmakta ya da Türkler ve Müslümanlar konusundaki vurdumduymaz sessizliklerini sürdürmektedirler.

İnsanların çektiği acıların tanınmasında uygulanan bu utanç verici çifte standart, tarihsel hakikat adına ve kurbanların ve onların torunlarının anısını onurlandırmak için şiddetle kınanmalıdır.

Yazar Hakkında :

Atıfta bulunmak için: AVİM, . 2026. "AVIM SAVAŞ ZAMANINDA YAŞANAN TRAJEDİYE YÖNELİK ÖN YARGILI VE ÇARPIK YAKLAŞIMI KINIYOR." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Yorum No.2024 / 20. Nisan 30. Erişim Kasım 22, 2026. https://www.avim.org.tr/public/index.php/tr/Yorum/AVIM-SAVAS-ZAMANINDA-YASANAN-TRAJEDİYE-YONELIK-ON-YARGILI-VE-CARPIK-YAKLASIMI-KINIYOR

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır